

Jarosław Nocoń

Rola elit w strukturze systemu politycznego - model teorii funkcjonalnej

Elityzm stanowi, obok pluralizmu oraz ujęcia klasowo-dialektycznego, jeden z dominujących paradygmatów badawczych stosowanych w wyjaśnianiu struktury procesu sprawowania władzy politycznej. Teoretyczny fundament elityzmu obejmuje pogląd, iż każda forma politycznego zorganizowania społecznego wyznacza hierarchiczność jego struktury. Jej kształt najczęściej porównywany jest do geometrycznej figury trójkąta lub piramidy o jednym lub wielu szczytach.¹ Mniejszość stanowiąca szczyt (czy też wierzchołek takiej struktury) jest znacznie bardziej upodmiotowiona politycznie niż większość tworząca niższe jej warstwy. Sytuacja taka implikuje każdorazowo podział społeczny

na elity i masy. W konsekwencji każde społeczeństwo posiada swoje elity niezależnie od istniejących w jego ramach form podziałów klasowo-warstwowych czy struktur ekonomicznych. Teza ta wyczerpuje zakres teoretycznego konsensusu elitystów. Interdyscyplinarny charakter obszaru badawczego wiąże się z faktem, iż poszczególne teorie elit interpretują to zjawisko z perspektywy różnych założeń teoretycznych i odmiennych często paradygmatów metodologicznych, charakterystycznych dla poszczególnych dyscyplin naukowych.² W konsekwencji występuje ogromne zróżnicowanie interpretacyjne mechanizmów funkcjonowania elit, sposobów ich ujmowania i wyodrębniania, a także

¹ W drugim przypadku G. Sartori stosuje określenie stratachii. Por. G. Sartori: *Teoria demokracji*. Warszawa 1996, s. 181-182.

² Np. socjologiczne teorie elit ujmują je zazwyczaj jako integralny element struktury społecznej. Por. J. W i a t r: *Socjologia polityki*. Warszawa 1999, s. 53. Perspektywa teoriopolityczna skupia się raczej na traktowaniu elit jako części składowej systemu politycznego, badając jej interakcje z innymi elementami czy rolę i funkcje realizowane w tym systemie. Te dwie dyscypliny łączy jednak nie tylko wspólne pole badawcze, lecz także ich interdyscyplinarny charakter, wspólne paradygmaty metodologiczne oraz instrumenty badawcze wykorzystywane do opisu, wyjaśniania, i prognozowania zjawisk związanych z władzą polityczną. Szerzej zob. G. W o r o n i e c k a: *Politologia i socjologia polityki: komplementarność czy autarkia?* W: *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy rozwojowe*. Red. T. Ł o ś - N o w a k. Toruń - Wrocław 1998, s. 159-168.

kształtu ich struktury i powiązań pomiędzy jej elementami.³ Sytuacja ta stwarza poważne trudności w próbach kompleksowej, syntetycznej prezentacji dorobku nurtu elitystycznego. Ma to związek również z faktem, iż koncepcje poszczególnych myślicieli ewoluowały i zmieniały się wraz ze zmianą perspektywy badawczej ich autorów. Stąd fragmenty jednej teorii są często zaliczane do odmiennych grup teoretycznych.

Przekonanie o nieuchronności istnienia elit politycznych wiąże się z zasadniczym dylematem dotyczącym ich społecznej roli i znaczenia w systemie politycznym. Uwzględniając rozbieżne stanowiska w tej kwestii jako kryterium podziału teorii elit, Z. Blok wyróżnia cztery typy ujęć⁴:

- teorie, które przypisują elitom pełnienie niezbywalnie ważnych ról w spo-

łeczeństwie i w jego rozwoju (funkcjonowanie elit jest - w ich rozumieniu - wysoce zobiektywizowaną prawidłowością życia społecznego, a redukcja ich funkcji wywołuje ujemne, czy wręcz katastrofalne, skutki polityczne⁵),

- teorie przypisujące elitom pełnienie ważnych ról w społeczeństwie, ale bez podnoszenia tych ról do rangi prawidłowości czy prawa społecznego (w tych teoriach istnienie elit jest istotne i nieredukowalne na tyle, na ile są one nierozzerwalnie powiązane z obiektywnymi procesami i cechami rozwoju społecznego⁶),

- teorie, które elitom przypisują konfliktogeny charakter, ale nie zawsze destrukcyjny sam w sobie (stanowiska te wynikają z uwzględniania obiektywnego charakteru sprzeczności interesów,

³ W literaturze przedmiotu wskazuje się na wiele kryteriów rozróżniania teorii elit oraz odmiennych propozycji określania ich elementów strukturalnych. Szerzej tę problematykę przedstawia Z. Blok: *Teorie struktur i zmian społecznych. Podobieństwa i różnice*. Poznań 1999, s. 33-38, R. Putnam: *Comparative Studies of Political Elites*. New Jersey 1976, s. 109, G. Parry: *Political Elites*. London 1969, s. 39-48. Na zainteresowanie zasługuje też typologia elit skonstruowana przez polskiego badacza C. Znamierowskiego. Zob. C. Znamierowski: *Elita i demokracja*. Warszawa 1991.

⁴ Zob. Z. Blok: *Teorie struktur i zmian społecznych...*, s. 10-12.

⁵ Taka charakterystyka elit reprezentowana jest przez G. Moscę, V. Pareto i pierwotną wersję teorii H. Lasswella. H. Lasswell pierwotnie wyodrębnił elitę w oparciu o kryterium dostępu do dóbr społecznych, takich jak prestiż, dochód, bezpieczeństwo. W tej interpretacji elitę tworzyła grupa społeczna, której członkowie „[...] otrzymują najwięcej tego, co jest do otrzymania. [...] Ci, którzy otrzymują najwięcej, są elitą, reszta jest masą”. M. Zyromski: *Socjologiczna teoria elity*. „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 1984, z. 3, s. 270. Pierwotna koncepcja elity zarysowana jest w pracy H. Lasswella: *Politics Who Gets What When and How*. New York 1932. Późniejsza wersja zawarta jest w: Idem: *The Comparative Study of Elites*. Stanford 1952.

⁶ Charakterystyczna jest tu kolejna koncepcja H. Lasswella, w której odszedł od swej pierwotnie dystrybucyjnej teorii, formułując inną; w niej istnienie elit wiąże się z zajmowanym miejscem w danym układzie społecznym i politycznym oraz pozycją zajmowaną w określonych instytucjach.

a nie przypisywania ich partykularnym oddziaływaniom elit⁷),

- teorie przypisujące elitom wyłącznie konfliktogenny i destrukcyjny charakter oraz zakładające możliwość wyeliminowania ich z procesu dziejowego (takie charakterystyki elit wiążą ich istnienie z generowaniem konfliktów i napięć społecznych).

Nieco odmienny, dychotomiczny podział proponuje A. Pawłowska, która dzieli teorie elit na ujęcia funkcjonalne i konfliktowe.⁸ Zbliżoną typologię prezentuje J. Wasilewski, który dzieli elitizm na dwa odłamy funkcjonalny i krytyczny, przy czym odłamek krytyczny, w przeciwieństwie do funkcjonalnego, jakkolwiek uznaje założenie, iż współczesne społeczeństwa industrialne rządzone są przez elity, to ich funkcjonowanie wcale nie

uważa za niezbędne, ale wręcz za niepożądane ze względu na fakt nieuchronnego upośledzenia politycznego i wyzysku mas.⁹ Punktem wyjścia konfliktowych (czy krytycznych) interpretacji elit jest założenie, że interes elity realizowany jest zawsze kosztem interesu reszty społeczeństwa; interes rządzonych zaś jest przeciwny względem interesu elity rządzącej. Konflikt interesów obu tych grup odnosi się zarówno do sfery materialnej, jak i znajduje swoje odzwierciedlenie na płaszczyźnie aksjologicznej. Zjawisko to przyczynia się do powstawania stanów deprywacji społecznej, stając się permanentnym zarzewiem konfliktów społecznych. Przedstawiciele tej orientacji, sceptycznie oceniający funkcjonalność elit politycznych względem interesów ogólnospołecznych, wskazywa-

---

W tej interpretacji elitę tworzą jednostki posiadające w danej grupie najwyższą władzę, tworząc szczyt klasy rządzącej. Ostatecznie Lasswell sformułował wersję ujmującą elity jako: „[...] posiadaczy władzy w systemie politycznym”. M. Ż y r o m s k i: *Socjologiczna teoria elit...*, s. 270. Szerzej na ten temat zob. H. L a s s w e l l: *The Comparative Study of Elites...* Kryterium delimitującym elity polityczne od reszty społeczeństwa stanowi stopień wpływu na kształtowanie wartości politycznych istotnych dla szerokich rzesz społecznych. Do tych teorii zalicza się także funkcjonalne koncepcje T. Parsonsa, K. Mannheim'a, T. Bottomore'a oraz G.L. Fielda i J. Higley'a. W neofunkcjonalnych koncepcjach J. Higley'a i G.L. Fielda elity polityczne, jakkolwiek zdominowały kontrolę nad procesem podejmowania decyzji władczych, są jednak ograniczane w swych działaniach przez większość społeczną. Aby przeforsować określony typ przedsięwzięcia politycznego, elity muszą wypracować wystarczający stopień poparcia społecznego, który jest niezbędny do jego realizacji. Zależność ta implikuje uwzględnianie w procesie decyzyjnym celów i wartości, co do których istnieje konsensus społeczny. Uwarunkowania te sprzyjają wytwarzaniu mechanizmów współpracy i konsolidacji elit w systemie politycznym. Zob. M. B u r t o n, R. G u n t e r, J. H i g l e y: *Elity a rozwój demokracji*. W: *Elity-demokracja-wybory*. Red. J. S z c z u p a c z y Ń s k i. Warszawa 1993, s. 32. Szerzej na temat neofunkcjonalnego modelu elity zob. G.L. F i e l d, J. H i g l e y: *Elitism*. London 1980.

⁷ Takie ujęcie występuje np. w dorobku G. Simmla i R. Michelsa.

⁸ Zob. A. P a w ł o w s k a: *Władza, elity, biurokracja*. Lublin 1996, s.12-36.

⁹ Charakterystyczne dla tej orientacji jest pojmowanie elitizmu w socjologii marksistowskiej. Zob. J. W a s i l e w s k i: *Elityzm redivivus?* „Studia Socjologiczne” 1988, nr 4.

li na konieczność oparcia systemu władzy publicznej na mechanizmach zapewniających egalitarny charakter procesu podejmowania decyzji władczych.¹⁰

Odmienne interpretacje elit i ich roli w systemie politycznym kształtowały się w perspektywie funkcjonalnej. Przedstawiciele tego nurtu wychodzą z założenia, iż elity polityczne, ze względu na rolę i funkcje realizowane w systemie społecznym, są niezbędnym jego elementem. Elita polityczna jest, w tym kontekście, wytworem systemu społecznego, niezbędnym do prawidłowego jego funkcjonowania ze względu na odgrywanie fundamentalnej roli w procesie realizacji potrzeb społecznych. Stąd też badania w obrębie tej orientacji skupiają się na poszukiwaniu w teorii i praktyce funkcjonowania elit politycznych elementów stabilizujących system społeczny. Także w pracach głównych przedstawicieli tej orientacji

jako jeden z istotniejszych problemów badawczych jawi się wypracowanie konsensu pomiędzy funkcjonowaniem elit politycznych a ideą i zasadami demokracji.¹¹

Geneza rozbieżności w sposobach recepcji elit politycznych posiada swe źródło m.in. w odmiennych założeniach tkwiących u podstaw przyjętej metody badawczej. Główne założenie funkcjonalnie ukierunkowanej analizy badawczej opiera się na tezie, iż zjawiska społeczne są implikowane przez potrzeby społeczne zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym.¹² Z jednej strony, potrzeby społeczne zaspokajane są w wyniku zaistnienia tych zjawisk, z drugiej zaś, zachodzące w przestrzeni społecznej zjawiska mają moc generowania nowych, nie występujących dotychczas potrzeb społecznych. Zależność ta jest w dużej mierze motorem napędowym rozwoju cywilizacyj-

¹⁰ Tego rodzaju ujęcie problemu można odnaleźć w poglądach takich myślicieli, jak: Max Weber, James Burnham, Robert Michels czy Charles W. Mills. Konfliktową interpretację elit można łączyć także z myślą, którą reprezentuje Ortega y Gasset. W jego koncepcji, elita to zbiór indywidualów charakteryzujących się posiadaniem nieprzeciętnych kwalifikacji i umiejętności intelektualnych. Świadomość swych indywidualnych predyspozycji i odrębnej tożsamości, cechująca tę grupę, przeciwstawia masom - zbiorom ludzi przeciętnych, bezbarwnych, pozbawionych cech jakiejkolwiek indywidualności. Zob. J. O r t e g a y G a s s e t: *Bunt mas*. Warszawa 1995.

¹¹ Dotyczy to m.in. takich badaczy, jak: Karl Manheim, Harold Lasswell, Thomas Bottomore czy John Higley. Szerzej na ten temat zob. J. N o c o ń: *Elity polityczne i ich funkcje w procesie demokratyzacji*. „Studia z nauk społecznych” 1998, z. 1, s. 105-111.

¹² Jest to stanowisko uogólnione. Na gruncie metodologii funkcjonalnej rozwija się bowiem wiele orientacji proponujących odmienne nieco kierunki rozwoju metod badawczych i interpretacji podstawowych kategorii analitycznych. Zob. J. S z a c k i: *Historia myśli socjologicznej*. Cz. 1. Warszawa 1981, s. 695-748. Zróżnicowanie interpretacyjne jest wyraźnie widoczne zarówno w sposobach definiowania takich pojęć, jak: potrzeby, funkcje, system polityczny, proces polityczny i in., a także w określaniu roli systemu politycznego w życiu społecznym. Zob. S. W r ó b e l: *Funkcjonalistyczne koncepcje dynamiki politycznej. Proces i zmiana polityczna*. Katowice 1992, s. 59-62.

nego, ekonomicznego i politycznego społeczeństw.¹³ Za kluczowe pojęcia, niezbędne do prowadzenia poprawnych badań politologicznych metodą analizy funkcjonalnej, uważane są pojęcia systemu politycznego i funkcji politycznych. W obu przypadkach interpretacja tych pojęć jest znacznie zróżnicowana.¹⁴ Typy funkcjonalnie ujmowanych systemów politycznych klasyfikuje się w oparciu o sposób organizacji i działania systemu (uwarunkowany jego strukturą wewnętrzną i charakterem relacji z otoczeniem) lub też - jak to ma miejsce w przypadku D. Eastona - wyróżniając cechy charakterystyczne działania poszczególnych systemów, np. demokratycznego i totalitarnego.¹⁵ W ogólnym ujęciu system poli-

tyczny określa się jako całokształt zorganizowanych, zinstytucjonalizowanych i skoordynowanych działań politycznych, wyznaczanych przez potrzeby i interesy grupowe związane z procesami wytwarzania, dystrybucji i alokacji dóbr w ramach szerszego układu, jakim jest system społeczny. Tak szeroko ujmowana kategoria systemu politycznego ma charakter ahistoryczny i jest wyodrębniona w oparciu o realizowane w ramach systemu społecznej funkcje.¹⁶

Kategoria funkcji politycznych, wchodząca w skład siatki pojęciowej teorii polityki, służy jako narzędzie badawcze przydatne do analizy instytucji, zachowań, a także form świadomości społecznej. Wieloznaczny charakter i wie-

¹³ Założenia te tworzyły podstawy przedsięwzięć naukowych takich wybitnych badaczy, jak: Emil Durkheim, Bronisław Malinowski czy Alfred Radcliffe-Brown. Zob. J. S z a c k i: *Historia myśli socjologicznej...*, s. 695-705.

¹⁴ Jak wskazuje A. Antoszewski, wielość koncepcji wynika zarówno z głęboko odmiennych sposobów ujmowania polityki, jak i ze skłonności do nadużywania słowa „system”. Wprowadzenie do badań nad polityką pojęcia systemu politycznego wynikało z dążenia do obiektywizacji wyniku badawczego, całościowego i równocześnie dynamicznego ujmowania przedmiotu badania, a także w miarę precyzyjnego wyodrębniania zjawisk, procesów i faktów politycznych od rzeczywistości niepolitycznej. Większość ujęć interpretacyjnych pojęcia system polityczny sprowadzić można do trzech stanowisk metodologicznych: instytucjonalnego, systemowego i strukturalno-funkcjonalnego. Szerzej na ten temat zob. A. A n t o s z e w s k i: *System polityczny jako kategoria analizy politologicznej*. W: *Studia z teorii polityki*. Red. A. J a b ł o Ń s k i, L. S o b k o w i a k. T. 1. Wrocław 1996, s. 60-65.

¹⁵ Por. D. E a s t o n: *A Framework for Political Analysis*. New York 1965, s. 92.

¹⁶ T. Parsons szczególną uwagę zwrócił na dwa rodzaje zjawisk związane z funkcjonowaniem systemu społecznego. Z jednej strony, są to relacje zachodzące pomiędzy tym systemem a otaczającym go środowiskiem, z drugiej zaś, mechanizmy zachodzące wewnątrz samego systemu. Istnienie i trwanie systemu w tej perspektywie posiada sens tylko z punktu widzenia funkcji i celów, które są w jego ramach realizowane. Por. T. P a r s o n s, N.J. S m e l s e r: *Funkcjonalne zróżnicowanie społeczeństwa*. W: *Elementy teorii socjologicznych*. Red. J. S z a c k i. Warszawa 1975, s. 219-223, J.H. T u r n e r: *Struktura teorii socjologicznej*. Warszawa 1968, s. 109-111, a także D. E a s t o n: *A Framework for Political Analysis...*, s. 36-50.

łość interpretacji definicyjnych funkcji politycznych wiąże się z odmiennym sposobem pojmowania wyjaśniania funkcjonalnego.¹⁷ Unikając głębszych dywagacji na temat meandrów interpretacyjnych związanych z pojęciem funkcji, można przyjąć, iż funkcje polityczne oznaczają ogół skutków działania podmiotów systemu politycznego (jednostek, instytucji i organizacji politycznych) ukierunkowanych na zaspokajanie

potrzeb i interesów społecznych w wymiarze politycznym.¹⁸

W tej funkcjonalnej perspektywie, społeczeństwo jest systemem konstytuowanym przez interakcje zachodzące pomiędzy wchodzącymi w jego skład jednostkami i grupami społecznymi.¹⁹ Interakcje te nie mają charakteru przypadkowego i nie zachodzą bezwładnie, lecz są kształtowane przez społecznie przyjęte normatywne stan-

¹⁷ Pojęcie funkcji określane może być jako: całokształt działalności państwa w określonej sferze życia społecznego - por. A. Ł o p a t k a: *Wstęp do prasoznawstwa*. Warszawa 1969, s.123, główny kierunek działalności państwa - por. S. Z a w a d z k i: *Państwo dobrobytu*. Warszawa 1964, s. 288, całokształt skutków w stosunku do potrzeb i interesów społecznych - por. M. S o b o l e w s k i: *O funkcjach państwa*. „Prace z Nauk Politycznych” 1971, s. 10 lub proces działania organizacji zmierzający do realizacji jej zadań - por. W. M o r a w i e c k i: *Funkcje organizacji międzynarodowej*. „Państwo i Prawo” 1971, nr 3-4, s. 489.

¹⁸ Takie uogólnione określenie funkcji nawiązuje do klasycznych definicji. Pionierzy metody funkcjonalnej, B. Malinowski czy E. Durkheim, ujmowali funkcje jako zaspokajanie potrzeb przez działalność, w której ludzie jednoczą się, korzystają z wytworów i konsumują dobra. W tym ujęciu funkcje przejawiają się m.in. w rolach instytucji społecznych w ramach ogólnego schematu kultury. T. Parsons traktował funkcje jako zaspokajanie wymogów systemu i wytwarzanie mechanizmów osiągnięcia preferowanych stanów. Sprowadzało to interpretację funkcji jako relacji zakładanego celu względem osiąganego rezultatu. Por. S. W r ó b e l: *Funkcjonalistyczne koncepcje dynamiki politycznej. Proces i zmiana polityczna*. Katowice 1992, s.132. R.K. Merton określa funkcje jako rezultat działania lub zjawiska społecznego przyczyniające się do adaptacji i modyfikacji systemu społecznego. Nierozłącznymi cechami funkcji są motywacja i świadomość konsekwencji działania. W podobny, teleologiczny sposób, interpretuje funkcje R. Emmet czy M. J. Levy, traktując funkcje jako rezultat celowo zorientowanego działania. Takie ujęcie pozwoliło wyróżnić funkcje zamierzone i nieświadomione, funkcje niezamierzone, lecz uświadomione, funkcje zamierzone i uświadomione, a także funkcje niezamierzone i nieświadomione. To rozróżnienie pozwoliło wyodrębnić funkcje jawne od funkcji ukrytych i dysfunkcji. Miernikiem tak określanych funkcji są między innymi skutki wywoływane przez nie w systemie oraz stopień uświadomienia i antycypacji przez podmiot skutków jego działania. Por. B. R o g o w s k a: *Teorie funkcji politycznych*. W: *Studia z teorii polityki*. Red. A. J a b ł o ņ s k i, L. S o b k o w i a k. T. 2. Wrocław 1996, s. 218. W. Lamentowicz interpretuje funkcje jako całokształt skutków istnienia i działalności podmiotu, które zależnie od tego czy były zamierzone i oczekiwane, czy pożądanego lub niepożądanego, oddziałują na wiele sfer życia społecznego, kształtując w określonym stopniu potrzeby i interesy różnych grup społecznych. Por. W. L a m e n t o w i c z: *Funkcje systemu politycznego a żywiołowa dynamika makrostruktur życia społecznego*. W: *Z zagadnień teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k. Warszawa 1978, s. 103.

¹⁹ Zob. A. A n t o s z e w s k i: *System polityczny jako kategoria analizy politologicznej...*, s. 62-63.

dardy zachowań.²⁰ Stanowisko to prowadzi do ujmowania społeczeństwa jako funkcjonalnej jedności, zintegrowanej w oparciu o katalog uniwersalnych potrzeb jednostek i grup wchodzących w jego skład. W tej perspektywie, w społeczeństwie formuje się struktura, której elementy są funkcjonalnie ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb i utrzymanie stabilności danej struktury. System społeczny tworzy uporządkowaną całość, której strukturalne elementy są względem siebie współzależne.²¹ W ujęciu T. Parsonsa realizacja czterech podstawowych funkcji systemu społecznego przypisana jest wyodrębnionym w jego ramach elementom strukturalnym - podsystemom.²² Sfera społeczna związana z dążeniem do realizacji celów składa

się na podsystem polityczny. Polityką w tej interpretacji jest organizowanie i mobilizowanie zasobów ukierunkowanych na realizację celów zbiorowych. Zasadniczym celem polityki jest: „[...] mobilizacja warunków koniecznych do osiągnięcia danych celów społeczeństwa jako systemu [...] [wyrażająca się w - J.N.] [...] maksymalizacji zdolności społeczeństwa do osiągania jego celów systemowych, to jest kolektywnych”.²³

Skuteczność działania instytucji państwowych jest konsekwencją realizacji porządku normatywnego, z którym związany jest określony stopień integralności społeczeństwa wchodzącego w skład wspólnoty politycznej, a także sprawowanie kontroli politycznej nad określonym terytorium. Kontrola poli-

²⁰ Szerzej na ten temat zob. S. Wróbel: *Funkcjonalistyczna koncepcja władzy*. W: *Władza polityczna, koncepcje i ujęcia zjawiska*. Red. S. Wróbel. Katowice 1997, s. 56-60.

²¹ Szerzej na temat głównych interpretacji funkcjonalnego ujęcia systemu społecznego zob. J.H. Turner: *Struktura teorii socjologicznej*. Warszawa 1985, s. 109-111, T. Parsons: *Szkice z teorii socjologicznej*. Warszawa 1972, s. 29 i nast., R.K. Merton: *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa 1982.

²² Są to: podsystem ekonomiczny (realizacja funkcji adaptacji), polityczny (realizacja celów zbiorowych), kulturowy (utrzymujący wzory) oraz podsystem integracyjny. Por. S. Wróbel: *Przywództwo polityczne i władza polityczna w ujęciu Talcotta Parsonsa*. „Studia Nauk Politycznych” 1990, nr 1-3, s. 117-118.

²³ S. Wróbel: *Przywództwo polityczne i władza polityczna w ujęciu Talcotta Parsonsa...*, s. 118. Obok tej podstawowej funkcji systemu politycznego realizowana jest także funkcja utrzymywania porządku normatywnego zbiorowości. Funkcja ta, będąca konsekwencją dążenia do realizacji celów i odpowiadających im wartości, związana jest z narzucaniem woli, wymuszaniem określonych zachowań, używaniem środków przymusu, a także utrzymywaniem terytorialnej integralności społeczeństwa, która stanowi podstawę i główny punkt odniesienia systemu politycznego. S. Wróbel podkreśla, iż w koncepcji T. Parsonsa to właśnie czynnik normatywny jest głównym elementem regulującym działania polityczne oraz rolę członków systemu: „[...] w systemie politycznym wartością regulującą działania polityczne jest skuteczność, czyli miara adekwatności zmobilizowanych zasobów oraz kompetencji organizacji, zaś standardem koordynującym - sukces”. Ibidem. Zob. też T. Parsons, N.J. Smelser: *Economy and society*. London 1956, s. 68.

tyczna dotyczy nie tylko możliwości stosowania legitymizowanego przymusu, lecz przede wszystkim kontroli nad kompleksami ekonomiczno-technologicznymi, umożliwiając ich skoordynowane funkcjonowanie i dystrybucję dóbr będących ich wytworem. Autorytatywna alokacja tych dóbr jest jednym z głównych mechanizmów kształtujących ewolucję systemu i wzajemne relacje między jego elementami. Ta dystrybucyjna funkcja predestynuje politykę do roli podstawowego elementu systemu społecznego, który poprzez regulację stopnia zaspokojenia potrzeb i interesów całości społecznych determinuje ich kształt i rozwój.²⁴

W tak przyjętej interpretacji systemu politycznego wskazuje się na występowanie zróżnicowania ról i pozycji społecznych, które są społecznie ak-

ceptowane ze względu na wspólne cele i odpowiadające im wartości. Struktura społeczna w tym kontekście jest: „[...] systemem opartych na pewnych wzorcach stosunków między aktorami, występującymi we wzajemnie zależnych rolach”.²⁵ Role poszczególnych elementów struktury społecznej wyznaczane są funkcjonalnie. W tej perspektywie, w systemie społecznym wyodrębniona zostaje m.in. warstwa, która realizuje funkcje przywódcze. T. Parsons używał pojęcia przywództwo w odniesieniu do ludzi, którzy mają możliwość wpływu na postawy i zachowania innych ludzi. Wpływ ten jest między innymi konsekwencją określonego statusu społecznego i zajmowanej pozycji.²⁶ Z tego punktu widzenia przywództwo można określić jako funkcję elit politycznych.

²⁴ Przedstawione tu zasady i mechanizmy determinujące działania społeczne występowały już na początkowym etapie kształtowania się społeczeństw zorganizowanych. Nawet najbardziej prymitywne systemy społeczne musiały realizować funkcje polityczne, choć nie posiadały jeszcze charakteru całościowego i zróżnicowanej strukturalnie, a przez to także funkcjonalnie, postaci. Dopiero współczesne systemy polityczne, odpowiadające wysokiemu poziomowi rozwoju organizacyjnego, charakteryzują się całościową, wyspecjalizowaną strukturą systemową oraz dyferencjacją funkcjonalną poszczególnych elementów systemu. Por. S. W r ó b e l: *Funkcjonalistyczna koncepcja władzy...*, s. 60.

²⁵ T. P a r s o n s: *Szkice z teorii socjologicznej...*, s. 306. Role jednostki w systemie społecznym nie są określane dowolnie. Kształtuje je, z jednej strony system kontroli społecznej, gdzie oczekiwania normatywne grupy stymulowane są przez mechanizmy nagradzania i sankcjonowania określonych zachowań, z drugiej strony, role te internalizowane są w trakcie procesu socjalizacji, czyli interioryzacji wartości i wzorów zachowań, wyrażających się następnie w postawach, zachowaniach i działaniach jednostek. W tej perspektywie system społeczny tworzy uporządkowaną całość, której strukturalne elementy są względem siebie współzależne.

²⁶ Wiąże się on z autorytetem pojmowanym jako „[...] instytucjonalnie uznawane prawo wpływania na działanie innych osób bez względu na ich osobisty stosunek do tego wpływu. Wywiera go osoba sprawująca urząd lub zajmująca inny społecznie określony status, np. rodzice, lekarz, prorok”. Ibidem, s. 84.

Zarysowane tu główne założenia tworzące podstawy funkcjonalnej perspektywy badawczej i interpretacje podstawowych pojęć mają zasadniczy wpływ na sposób ujmowania elit politycznych. W świetle tego podejścia zakłada się, że elity i masy społeczne są komplementarnymi i koherentnymi elementami systemu politycznego, które warunkując się wzajemnie, współokreślają charakter realizowanych w systemie społecznym funkcji. Istnienie elit politycznych uzasadniane jest sferą ich oddziaływania określanych jako funkcje, których realizacja jest zasadniczym elementem stabilizacji i rozwoju systemu społecznego nie tylko w jego wymiarze politycznym. W tym kontekście oddziaływania elit są także postrzegane jako element stabilizujący strukturę społeczną. Elity polityczne ujmowane są więc jako wyodrębnioną warstwę społeczną, która ze względu na realizowane w systemie politycznym funkcje jest niezbędnym, a przez to niezbywalnym elementem jego struktury.²⁷

Konsekwencją recepcji systemu politycznego przez pryzmat realizowanych przez niego funkcji jest wyodrębnienie instytucji przywództwa jako centralnej instytucji życia politycznego. Status przywództwa ujmowany

jest bowiem jako wypadkowa realizowanych przez tę instytucję funkcji systemowych. Traktowanie polityki jako mobilizacji zasobów służących osiągnięciu celów zbiorowych oraz adaptacji do zmian otoczenia jest ściśle związane z organizacją i koordynacją działań społecznych przez wyspecjalizowaną w tej sferze instytucję, jaką jest władza publiczna. Systemowe zapotrzebowanie na te mechanizmy zaspokajana wyodrębniona w jej ramach warstwa przywódcza, która, dzięki dostępnym środkom, stwarza warunki skutecznych działań zbiorowych w oparciu o czynniki integracyjne, normatywne i koordynacyjne. W tej perspektywie instytucja przywództwa traktowana jest jako niezbędna do prawidłowego funkcjonowania systemu politycznego i społecznego ze względu na produkcję zasobów, tworzenie poparcia i zgodności działań z celami zbiorowymi. W konsekwencji realizującą funkcje przywódcze elitę polityczną można ujmować jako jeden z centralnych elementów systemu, wyodrębniony ze względu na: „[...] pierwotne funkcjonalne znaczenie dla społeczeństwa związane z jego podsystemem normatywnym służącym osiągnięciu celów systemu społecznego”.²⁸

²⁷ Zob. K. M a n n h e i m: *Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy*. Warszawa 1974, s. 120-126, J. W a s i l e w s k i: *Społeczne procesy rekrutacji regionalnej elity władzy*. Warszawa 1990, s. 29-30, M. B u r t o n, R. G u n t h e r, J. H i g l e y: *Elity a rozwój demokracji...*, s. 31-32.

²⁸ S. W r ó b e l: *Przywództwo polityczne i władza polityczna w ujęciu Talcotta Parsonsa...*, s. 118.

Zarysowane tu usytuowanie elit politycznych w teoretycznym modelu funkcjonalnej struktury systemu politycznego można odnieść do miejsca zajmowanego przez nie w ramach wspólnoty politycznej.²⁹ W ujęciu funkcjonalnym wspólnota jest podstawą politycznej integracji społeczeństw i fundamentalnym składnikiem systemu politycznego.³⁰ Wspólnota polityczna opiera się, w głównej mierze, na wartościach, których zakres przedmiotowy jest znacznie szerszy niż interesy ekonomiczne poszczególnych grup współtworzących daną wspólnotę. Wartości i idee polityczne, tworząc platformę integracji, aktywizmu i partycypacji społecznej, stanowią aksjologiczny fundament wspólnoty politycznej. Wyznaczają ład instytucjonalny, relacje pomiędzy podmio-

tami społecznymi, preferowane postawy, priorytety oraz katalog praw i obowiązków członków wspólnoty.³¹

Funkcjonalną strukturę wspólnoty politycznej można przedstawić aproksymacyjnie jako zespół relacji i wynikających z nich zależności (o charakterze genetycznym, funkcjonalnym i motywacyjnym), zachodzących między potrzebami, celami, wartościami a decyzjami i działaniami w wymiarze politycznym. Czynnikiem motywującym i inspirującym działania w sferze polityki są potrzeby polityczne. Potrzeby polityczne jako zagregowane potrzeby grupowe odniesione subiektywnie lub obiektywnie względem władzy są immanentnym składnikiem zbiorowości tworzącej wspólnotę polityczną.³² Istnienie uświadomionych potrzeb politycznych impli-

²⁹ Wspólnotę polityczną tworzy grupa społeczna zintegrowana w oparciu o więzi wynikłe z trwałego dążenia do politycznej kooperacji i podtrzymywania wspólnych instytucji politycznych. Por. J. B ł u s z k o w s k i, J. S z c z u p a c z y ń s k i: *Społeczny kontekst polityki*. W: *Homo Politicus*. Red. S. F i l i p o w i c z. Warszawa 1993, s. 48. Istota wspólnoty politycznej w tym ujęciu sprowadza się do podejmowania skonsolidowanych przedsięwzięć politycznych i zbiorowej aprobaty politycznego podziału pracy oraz do wytwarzania niezbędnego potencjału dla sprawujących władzę podmiotów. Por. D. E a s t o n: *Analiza systemów politycznych*. W: *Elementy teorii socjologicznych*. Red. J. S z a c k i..., s. 570-574. B. Russell podkreśla natomiast rolę lojalności jako zagregowanej formy instynktownego mechanizmu więzi społecznej, wyrosłej na gruncie wspólnej tożsamości. Por. B. R u s s e l l: *Władza i jednostka*. Warszawa 1995, s. 51-55.

³⁰ W tym kontekście wspólnota jest jedną z podstawowych wartości politycznych w każdym systemie społecznym. Stojące u jej podstaw wartości stanowią czynnik konstytuujący system polityczny, spełniając funkcje integralności i efektywności systemu. Por. S. W r ó b e l: *Dynamika systemu politycznego w ujęciu Talcotta Parsonsa*. „Studia Nauk Politycznych” 1993, nr 1-4, s. 47.

³¹ Szerzej zob. W. K o s t e c k i: *Ideologia polityczna jako forma świadomości społecznej*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k. Warszawa 1989, s. 177-181.

³² W perspektywie psychologicznej potrzeby polityczne ujmowane są nawet jako element konstytuujący wspólnotę polityczną. Zob. J. P. G e o r g i c a: *Potrzeby i interesy jako czynniki determinujące działania polityczne*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k..., s. 218-222. Szerzej na temat potrzeb politycznych zob. M. K a r w a t: *Potrzeby społeczne jako czynnik determinujący politykę*. W: *Wprowadzenie do teorii polityki*. Red. J. P. G e o r g i c a. T. 2. Warszawa 1982, s. 26-32.

kuje powstanie celów rozumianych jako idei stanów pożądanых ze względu na imperatyw zaspokojenia poszczególnych potrzeb.³³ Każda uświadomiona potrzeba zawiera w sobie czynnik stymulujący do działania na rzecz jej zaspokojenia - wyznacza ona zakres interesu politycznego.³⁴

Podobny charakter mają także relacje zachodzące pomiędzy wartościami politycznymi a celami określonymi na bazie potrzeb i interesów politycznych. Nie wglębiając się w rozważania nad statusem ontologicznym wartości politycznych, można przyjąć, iż na relacje wartości politycznych z po-

trezbami składa się „[...] funkcjonalność zjawisk (obiektywna zdolność zaspokajania subiektywnych potrzeb podmiotu) oraz ich sens (subiektywne znaczenie dla podmiotu, nadawanie im sensu, znaczenia intencjonalnego ze względu na subiektywne poczucie potrzeb)”.³⁵ Funkcjonujące w ramach wspólnoty wartości polityczne są elementem kształtującym postawy jej członków, wyrażające się m.in. w zachowaniach, decyzjach - a w konsekwencji - i w działaniach politycznych.³⁶ Działania polityczne jako świadome i intencjonalne, a więc ukierunkowane celowo, można więc ująć jako pochodną decyzji poli-

³³ Zależność ta nie warunkuje jednak tożsamości potrzeb i interesów. Relacje pomiędzy nimi są bardzo złożone i obejmują np. takie sytuacje, gdy jeden cel polityczny wyraża równocześnie kilka konkurujących lub rozbieżnych ze sobą potrzeb społecznych lub jedna potrzeba może implikować kilka celów nie tylko komplementarnych czy indyferentnych względem siebie, lecz także wręcz ze sobą sprzecznych. Uwzględnić przy tym trzeba, iż potrzeby, a w związku z tym także cele, występują w postaci hierarchicznego zespołu elementów o określonej dynamice i mobilności (przewartościowań w hierarchii). Ten złożony charakter relacji istniejących między potrzebami, celami i wartościami politycznymi nie zaprzecza istnieniu funkcjonalnych zależności między nimi. Por. M. K a r w a t: *Potrzeby wielkich grup społecznych a cele organizacji politycznych*. „Studia Nauk Politycznych” 1983, nr 1-2.

³⁴ Interes polityczny jest tu rozumiany jako „[...] świadome pragnienie skierowania polityki publicznej jako całości lub poszczególnych decyzji dotyczących rozdziału wartości politycznych w konkretnym kierunku, postrzeganym przez zainteresowanego jako konieczny do osiągnięcia wcześniej uświadomionych i wyartykułowanych celów”. R. H e r b u t: *Interes polityczny jako kategoria politologiczna*. W: *Studia z teorii polityki* Red. A. J a b ł o Ń s k i, L. S o b k o w i a k ..., s. 41. Szerzej zob. Z. Z a r z y c k i: *Polityczna artykulacja interesów*. „Studia Nauk Politycznych” 1981, nr 3, s. 165-166.

³⁵ M. K a r w a t, W. M i l a n o w s k i. *Wartości polityczne*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k ..., s.192. Szerzej na temat wartości politycznych zob. K. D z i u b k a: *Wartości polityczne*. W: *Studia z teorii polityki*. Red. A. J a b ł o Ń s k i, L. S o b k o w i a k ..., s. 117-138, J. S z t u m s k i: *Spoleczeństwo i wartości*. Katowice 1992, s. 17-69.

³⁶ Wartości polityczne współtworzące treść świadomości politycznej są ujmowane jako zasadnicze ogniwo „łańcucha” motywacyjnego między ideą a działaniem. Szerzej na ten temat zob. W. K o s t e c k i: *Ideologia jako forma świadomości społecznej...*, s. 182-185. Szczegółowo funkcjonalne zależności pomiędzy tymi elementami przedstawia T. Bodio. Por. T. B o d i o: *Świadomość a zachowania polityczne*. Warszawa 1987.

tycznych, z założenia funkcjonalnych względem potrzeb i interesów społecznych.³⁷ Decyzja polityczna bowiem traktowana jest wraz ze składającymi się na strukturę motywacyjną wartościami, wiedzą i emocjami jako bezpośredni bodziec wyznaczający formy i kierunki działań politycznych.³⁸

Zarysowany tu model funkcjonalnej struktury wspólnoty politycznej, jakkolwiek mający charakter aproksymacyjny, a przez to w znacznym stopniu wyidealizowany, ilustruje podstawowe zależności zachodzące pomiędzy jej głównymi elementami strukturalnymi, stanowiąc doskonałą podstawę do wyeksponowania w ramach wspólnoty po-

litycznej usytuowania i roli elit politycznych.³⁹ Głównymi czynnikami konstytuującymi aksjonormatywną oś wspólnoty są potrzeby i interesy grupowe w wymiarze politycznym. Jednak określanie celów i odpowiadających im wartości nie jest bezpośrednią konsekwencją dokonywanych przez zbiorowości artykulacji potrzeb i interesów. Elementem pośrednim jest organizacyjnie wyodrębniona warstwa przywódcza, współtworząca skład elity politycznej, która, na bazie artykułowanych przez grupy społeczne potrzeb i interesów, określa odpowiadające im cele polityczne oraz wypracowuje mechanizmy ich realizacji.⁴⁰ Elita polityczna umożli-

³⁷ Takie podejście jest zgodne z imperatywem wyjaśniania działań odnoszącym się do rekonstrukcji ich struktury motywacyjnej. Zob. T. K l e m e n t e w i c z: *Pojęcie sytuacji politycznej a rodzaje wyjaśniania*. „Studia Nauk Politycznych” 1987, nr 3, s. 94. Szerzej na temat interpretacji działań politycznych zob. M. K a r w a t, W. M i l a n o w s k i: *Działania polityczne jako składnik systemu politycznego*. „Studia Nauk Politycznych” 1983, nr 5, s. 110-126. T. K l e m e n t e w i c z: *Systematyzacja racjonalnego wyjaśniania działań politycznych*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k..., s. 128-140.

³⁸ Szerzej na ten temat zob. K. P o d o s k i: *Elity polityczne w procesie decyzyjnym*. W: *Elity polityczne w Polsce*. Red. K. P a ł e c k i. Warszawa 1992, s. 152.

³⁹ Proponowany tu model wspólnoty politycznej nawiązuje do procedury interpretacji teoriopolitycznej opierającej się na założeniu, że działanie polityczne jako racjonalne jest zdeterminowane podmiotowo przez system wartości i odpowiadających im celów, a także posiadaną wiedzę o sposobach i możliwościach ich realizacji. Szerzej na ten temat zob. K. R u d n i c k i: *Teoriopolityczna analiza subiektywnego kontekstu działań politycznych na przykładzie doktryn politycznych*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. O p a ł e k..., s. 163-172. Model ten jest zgodny z regułami wyjaśniania teoriopolitycznego opartego na interpretacji humanistycznej. Szerzej zob. M. K a r w a t: *Interpretacja teoriopolityczna jako odmiana interpretacji humanistycznej*. „Studia Nauk Politycznych” 1977, nr 3, s. 37-45.

⁴⁰ Organizacja polityczna posiada centrum decyzyjne będące częścią jej struktury, w którego skład wchodzi jednostki określane mianem członków elity politycznej. Niezależnie od formy podmiotu decyzji (czy będzie to podmiot zbiorowy: gremium decyzyjne, rada programowa, zarząd itp., czy podmiot indywidualny typu: prezes, przewodniczący) ostatecznym podmiotem kształtującym treść decyzji politycznej jest człowiek. Ta banalna z pozoru konstatacja implikuje uwzględnienie wpływu na decyzje polityczne takich czynników, jak: światopogląd, osobowość,

liwia zarazem koordynację działań różnych form i szczebli reprezentacji określonej grupy społecznej, kierując pośrednio całokształtem praktyki politycznej, realizowanej w jej interesie. Jako taka, jest ona niezbędnym elementem organizacyjnym, planistycznym i egzekutywnym procesu politycznego.

Aksjologiczny kontekst celów politycznych, wynikający z ich funkcjonalnego ukierunkowania względem potrzeb i interesów społecznych, implikuje wpływ elity politycznej na kształt i hierarchię obowiązujących w ramach wspólnoty wartości politycznych. Zarówno zachodzące pomiędzy celami i wartościami relacje, jak i moż-

liwość ich kształtowania przez elity polityczne powoduje, iż przywódcy polityczni mają realną zdolność mobilizowania, integrowania i koordynowania społecznego wysiłku na rzecz realizacji interesów i potrzeb członków wspólnoty. Proces ten wiąże się z przemieszczeniem podmiotowości politycznej, która pierwotnie, w fazie kształtowania się interesów, usytuowana jest po stronie wielkich grup społecznych, a wtórnie, w fazie artykulacji wartości, ich interpretacji i agregacji na cele polityczne, przesuwa się w stronę elity politycznej.⁴¹ W tej perspektywie elitę polityczną można ująć nie tylko jako inherentny element funkcjonalnej struktury wspólnoty politycz-

---

temperament, doświadczenie, wiedza oraz partykularny interes decydenta. Uwzględniając niepoślednią, a nawet zasadniczą rolę elit politycznych w kształtowaniu wartości politycznych, można przyjąć, iż te subiektywne czynniki determinują w dużym stopniu kształt i treść wartości politycznych, szczególnie w wymiarze instrumentalnym. Z tego punktu widzenia, wpływ na sposób określania celów posiada także środowisko wychowawcze, a także późniejsze doświadczenia z praktyki politycznej i rodowody polityczne, które kształtują temperament, preferencje, orientacje, formy ekspresji oraz postawy polityczne członków elit. W tym katalogu subiektywnych czynników kształtujących postawy decydentów należałoby także usytuować czynniki mające charakter psychopatologii politycznej. Decyzje polityczne bowiem, jak wskazuje Z. Pietraś, są też funkcją stanów psychicznych i osobowości członków gremiów decyzyjnych. Zob. Z.J. Pietraś: *Teoria decyzji politycznych*. Lublin 1990, s. 123-153. W tym kontekście określane cele, wartości, postawy i działania aktorów politycznych mogą być determinowane przez ich autorytarne czy wręcz paranoidalne osobowości, frustracje, kompleksy, napięcia psychiczne lub inne czynniki noszące znamiona psychopatologii. Czynniki te stosunkowo silnie oddziałujące na środowisko elit politycznych mogą wpływać na ich postawy w procesach decyzyjnych. Por. Z.J. Pietraś: *Patologia elit politycznych*. W: *Elity polityczne w Polsce*. Red. K. Pałeck i..., s. 304-306. Warto także uwzględnić fakt, iż cele organizacji politycznych uwarunkowane są także potrzebami i interesami implikowanymi przez wymogi gry politycznej, związanymi z funkcjonowaniem tej organizacji na scenie politycznej. Prawidłowości te składają się na cały zespół alochtonicznych czynników, które mogą w istotny sposób wpływać na proces określania celów i wartości artykułowanych przez liderów organizacji politycznych.

⁴¹ Por. M. Karwa: *Podmiotowość polityczna wielkich grup społecznych, organizacji politycznych i jednostek. Model eksplanacyjny*. W: *Elementy teorii polityki*. Red. K. Opalek..., s. 73-78.

nej, ale także jako element w dużej mierze konstytuujący zarówno ramy wspólnoty, jak i jej wewnętrzną spójność.⁴²

W tej perspektywie założenie o niezbywalności elit jest przede wszystkim konsekwencją istnienia funkcjonalnej relacji pomiędzy potrzebami i interesami grup społecznych a działaniem elit.⁴³ K. Mannheim ujmuje to nawet w określeniu celu działania elit, którym jest „[...] integrowanie wielkiej liczby dążeń indywidualnych”.⁴⁴ W neofunkcjonalnych koncepcjach J. Higleya i G. Fielda elity polityczne, jakkolwiek zdominowały kontrolę nad procesem podejmowania decyzji władczych, są jednak ograniczane w swych działaniach przez większość społeczną. Aby przeforsować

określony typ przedsięwzięcia politycznego, elity muszą wypracować wystarczający stopień poparcia, który jest niezbędny do jego realizacji. Zależność ta implikuje uwzględnianie w procesie decyzyjnym celów i wartości, co do których istnieje konsens społeczny. Uwarunkowania te sprzyjają wytwarzaniu mechanizmów współpracy i konsolidacji elit w systemie politycznym, nadając im wymiar funkcjonalny.⁴⁵

Istotnym założeniem, konstytuującym podstawy funkcjonalnego sposobu ujmowania elit politycznych, jest także teza o ich sprawczym charakterze. Elity występują nie tylko w roli aktorów politycznych. Realizując przypisane tej warstwie funkcje, elity występują także w rolach reżyser-

⁴² To strategiczne z politycznego punktu widzenia usytuowanie elit w strukturze systemu społecznego wyraża się także w bezpośrednim oddziaływaniu na kwestie związane z generowaniem, modulowaniem napięcia oraz niwelowaniem napięć i konfliktów społecznych. Elity polityczne, tworząc platformę ścierania się interesów grupowych, występują w roli głównych aktorów odpowiedzialnych za wypracowywanie mechanizmów interakcji stron konfliktu, projektów jego rozwiązania oraz strategii negocjacji i zakresu ustępstw w procesie uzgadniania kompromisu. Elity polityczne w arbitralny sposób decydują zarówno o składzie osobowym, odpowiedzialnym za rozwiązywanie poszczególnych konfliktów, jak i o wykorzystaniu odpowiednich środków w tym celu. Czynniki te, zakłócone przez występujące w ramach wspólnoty konflikty, bezpośrednio partycypują w procesie podejmowania decyzji władczych, tworząc polityczny trzon władzy publicznej, wyrastają tym samym na istotny element struktury systemu społecznego, regulujący sferę sprzeczności interesów i konfliktów. Szerzej na ten temat zob. J. N o c o Ń: *Elity polityczne w sferze regulacji napięć i konfliktów społecznych*. W: *Oblicza i koncepcje rozwiązywania konfliktów w polskiej myśli politycznej XX wieku*. Red. A. W o j t a s, M. S t r z e l e c k i. Bydgoszcz 2000, s. 287-302.

⁴³ Z tego punktu widzenia istotną kwestią jest znalezienie teoretycznego uzasadnienia dla konsensu między istnieniem elit a zasadami demokracji. Temu zagadnieniu poświęcone są między innymi prace takich badaczy, jak: H. Lasswell, K. Mannheim, T. Bottomore, G.L. Field i J. Higley.

⁴⁴ K. M a n n h e i m: *Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy*. Warszawa 1974, s. 174.

⁴⁵ Zob. M. B u r t o n, R. G u n t e r, J. H i g l e y: *Elity a rozwój demokracji...*, s. 32.

skich, wyznaczanych przez znaczny stopień kształtowania procesów i zjawisk politycznych. Stanowisko to można uzasadnić w odniesieniu do przywódczych funkcji elit politycznych. J. Burns, charakteryzując prawidłowości oddziaływania przywództwa na otoczenie społeczne, stwierdza iż, „[...] zjawisko przywództwa występuje w sytuacji, gdy przewodzeni dokonują czegoś, czego nie dokonaliby w sytuacji, gdyby nie byli kierowani, czy [gdyby nie byli - J.N.] pod wpływem przywódcy”.⁴⁶ W tej perspektywie na przywódcze funkcje elit składają się nie tylko oddziaływania koordynacyjne, planistyczne, organizacyjne i kontrolne. Elity także inspirują, stymulują i motywują, nadając sens działaniom politycznym, podejmowanym w interesie grup społecznych.

Nieco odmiennie charakteryzują sprawczy charakter elit G.L. Field i J. Higley. Badacze ci, w ramach skonstruowanego przez siebie paradygmatu, określają elitę jako: „[...] zbiór jednostek, które dzięki swej strategicznej pozycji w kluczowych organizacjach społecznych są w stanie kształtować

procesy decyzyjne regularnie i substancjonalnie”.⁴⁷ Kształtowanie regularne oznacza, iż punkt widzenia, a także przewidywane działania elit, są postrzegane przez inne wpływowe osoby jako istotne czynniki określające treść ewentualnych decyzji i zmian w strukturze władzy. Wpływ substancjonalny wyraża się w fakcie, iż: „[...] bez ich poparcia [lub sprzeciwu - J.N.] rezultaty procesu politycznego w sprawach istotnych z punktu widzenia ich interesów byłyby inne”.⁴⁸

Taki sposób ujmowania elit politycznych spotyka się z ostrą krytyką zarówno co do podstawowych założeń, jak i sposobów ich interpretacji w poszczególnych koncepcjach. Zasadnicze argumenty całościowo kwestionujące ujęcia elitystyczne zawierają się w stanowisku R. Dahla. Jego główne zarzuty opierają się na braku możliwości empirycznej weryfikacji istnienia elit oraz na możliwości sprawowania przez nie faktycznej kontroli nad zasobami władzy.⁴⁹ Funkcjonalnym koncepcjom elit zarzuca się, przede wszystkim, pomijanie zjawisk związanych ze sprzecznością interesów grupowych i występu-

⁴⁶ J.M. Burns: *Władza przywódcza*. W: *Władza i społeczeństwo. Wybór tekstów*. Red. J. Szczupaczyński. T.1. Warszawa 1994, s. 266.

⁴⁷ M. Burton, R. Gunter, J. Higley: *Elity a rozwój demokracji...*, s. 31.

⁴⁸ A. Pawłowska: *Władza, elity, biurokracja...*, s. 71.

⁴⁹ R. Dahl podważa zarówno przesłanki, na których opierają się teorie elitystyczne, jak i wnioski zawarte w elitystycznych analizach. Zob. R. Dahl: *Krytyka modelu elity władzy*. W: *Władza i polityka. Wybór tekstów*. Red. S. Ankwicz. Warszawa 1994, s. 147-150. Na temat krytyki funkcjonalnego modelu społeczeństwa zob. J. Szacki: *Historia myśli socjologicznej...*, s. 800-811.

jących na ich tle konfliktów społecznych. Daje to w konsekwencji nieprawdziwy obraz, nie uwzględniający konfliktogennej roli elit.⁵⁰

Uwzględniając przedstawione wcześniej założenia, można przyjąć, że zarówno usytuowanie elity politycznej, jej skład osobowy, forma zorganizowania, a także rola społeczna jest implikowana przez charakter funkcji, na które istnieje zapotrzebowanie w danym systemie społecznym. Potrzeby społeczne i interesy grupowe wyznaczają priorytety dążeń wspólnot, kształtując określone preferencje w wyborze lub legitymizacji jednostek kontrolujących zasoby władzy w ich imieniu. Preferencje te determinują takie kryteria selekcji elit politycznych, które predestynują jednostki posiadające określone cechy, kwalifikacje czy uzdolnienia zwiększające prawdopodobieństwo działania politycznego, adekwatnego do zapotrzebowania społecznego.

Tak więc charakterystyka funkcji poszczególnych elit politycznych będzie zróżnicowana w zależności od mechanizmów ich selekcji i wyłaniania. Prawidłowość ta odnosi się głównie do realizowania funkcji szczegółowych, odniesionych do konkretnych uwarunkowań

funkcjonowania systemu społecznego. Bowiem każda elita polityczna w ramach funkcji ogólnosystemowych, uniwersalnych i ciągłych realizuje także funkcje szczegółowe, zróżnicowane ze względu na odmienną kulturę, demograficzne i geopolityczne uwarunkowań. Zróżnicowanie to wyraża się w odmiennym charakterze projektów realizowania polityki społecznej, wyznaniowej, gospodarczej, finansowej itp. Dyferencjacja realizowanych przez elity polityczne funkcji jest konsekwencją nie tylko zróżnicowania przedmiotu odniesienia i zakresu realizacji tych funkcji, ale także ich znaczenia dla konkretnego systemu społecznego. Te funkcjonalne relacje posiadają odzwierciedlenie w swoistym sprzężeniu zwrotnym, zachodzącym pomiędzy systemem politycznym a rządzącą w nim elitą. System polityczny charakterem swych instytucji, rozwiązań ustrojowych i następstw dziejowych decydująco wpływa na kształt i strukturę funkcjonującej w nim elity. Elita z kolei, poprzez realny wpływ na podejmowane decyzje w strategicznych sprawach państwa, bezpośrednio uczestniczy w kształtowaniu struktury i charakteru organizacji państwowej, sił społecznych i politycznych,

⁵⁰ Takie stanowisko jest charakterystyczne dla ujęcia marksowskiego i przedstawicieli konfliktowych teorii elit opierających się na twierdzeniu o przeciwstawnych interesach elit i mas społecznych, np. C.W. Millsa, R. Michelsa czy M. Webera. Zob. A. P a w ł o w s k a: *Władza, elity, biurokracja...*, s. 63-69. Za jednego z autorytatywnych krytyków ujęcia funkcjonalnego uważa się także R. Dahrendorfa. Przedstawił on model społeczeństwa oparty na diametralnie przeciwstawnych, w stosunku do funkcjonalnego, założeniach.

a także czynników motorycznych, konstytuujących procesy polityczne. Tak więc, o ile charakter i jakość elity politycznej jest wypadkową wymogów społecznych, to poziom rozwoju społecznego jest zdeterminowany przez jakość i efektywność działań elity politycznej.⁵¹

Z tego punktu widzenia odmiennosc elit politycznych, funkcjonujących w poszczególnych społeczeństwach, można postrzegać jako konsekwencję zróżnicowanego poziomu rozwoju kultury materialnej i duchowej tych społeczeństw, stopnia rozwoju cywilizacyj-

nego, technologicznego i industrialnego, wyrażającego się w jakości życia.⁵² W zależności od stadium rozwoju społecznego, formy jego zorganizowania, świadomości społecznej istnieje zapotrzebowanie na określonego typu elity polityczne.⁵³ Znaczenie elit politycznych i realizowanych przez nie funkcji uwarunkowane jest więc poziomem rozwoju cywilizacyjnego, ekonomicznego i kulturowego. Inne znaczenie i rolę odgrywają elity w systemach oligarchicznych, arystokratycznych czy demokratycznych.⁵⁴

⁵¹ W praktyce zarysowane tu relacje obrazują adresowane do opinii publicznej słowa przypisywane L. Wałęsie „takiego macie prezydenta, jakiego sobie wybraliście” lub w innej interpretacji „takiego macie prezydenta, na jakiego sobie zasłużyliście”.

⁵² Zjawiska te tworzą określone prawidłowości. Jak wskazuje J. Sztumski: „W wysoko rozwiniętych społeczeństwach np. zachodniej Europy znacznie większe znaczenie i poważanie mają elity kierujące życiem gospodarczym czy też procesami rewolucji naukowo-technicznej niż elity kształtujące ideologię. [...] Natomiast w zacofanych społeczeństwach istnieje skłonność do przeceniania znaczenia ideologicznych elit, a także rozmaitych cudotwórców, proroków, inżynierów dusz itp., osobników natchnionych lub nawiedzonych, stanowiących niewątpliwie szczególnie interesujący obiekt badań dla psychiatrów”. J. S z t u m s k i: *Elity nowoczesnych społeczeństw*. W: *Z zagadnień socjologii polityki*. Red. J. G o ł ę b i e w s k i. T. 1. Lublin 1996, s. 111.

⁵³ Takie wątki można odnaleźć też u G. Mosci. W jego koncepcji, władza klasy politycznej nie opiera się wyłącznie na określonym stopniu zorganizowania się mniejszości rządzącej. Czynniki umożliwiającymi i utrwalającymi panowanie klasy politycznej są także cechy osobowościowe jednostek współtworzących mniejszość rządzącą. Cechy osobowościowe członków klasy rządzącej jako funkcjonalne względem potrzeb poszczególnych grup społecznych są istotne także dla społeczeństwa jako całości i ewoluują wraz z osiąganiem kolejnych stopni rozwoju społecznego. Zob. M. Ż y r o m s k i, G. M o s c a: *Twórca socjologicznej teorii elity*. Poznań 1996, s. 64-66.

⁵⁴ W rzeczywistości politycznej, kształtowanej przez funkcjonowanie instytucji politycznych o charakterze demokratycznym, interesy określonej grupy społecznej są głównym czynnikiem określającym wartości autoteliczne i dobór celów strategicznych przez elity polityczne. Charakter powiązań między elitą polityczną a resztą społeczeństwa kształtowany jest przez formy procesu reprezentacji politycznej. Uwzględniając zasadniczą rolę, jaką odgrywają w tym procesie organizacje polityczne, funkcjonalność elit względem reszty społeczeństwa można wyznaczyć przez stopień realizacji funkcji partii politycznych: wyborów, artykulacji potrzeb, rekrutacji politycznej i funkcji rządzenia. Zob. W. S o k ó ł, M. Ż m i g r o d z k i: *Dysfunkcjonalność partii politycznych w sferze prezentowania interesów społecznych*. W: *Elity polityczne w Polsce*. Red. K. P a ł e c k i..., s. 166-170.

Zapotrzebowanie społeczne, zależnie od stopnia jego rozwoju, może nadawać elitom charakter militarny, technokratyczny, teokratyczny lub ideologiczny.⁵⁵ W konsekwencji, w różnych systemach politycznych elity mogą odgrywać różne role, a ich działania posiadać odmienne znaczenie dla społeczeństwa jako całości. Z tego punktu widzenia próba wyodrębnienia realizowanych przez elity polityczne funkcji powinna uwzględniać zróżnicowanie zakresu i przedmiotu oddziaływań elit oraz ich znaczenia dla danego systemu społecznego. Jednocześnie każda elita polityczna, niezależnie od charakteru społeczeństwa, które reprezentuje, będąc zasadniczym elementem systemu społecznego, współuczestniczy w realizacji głównych funkcji tego systemu oraz warunkuje realizację funkcji władzy, państwa i organizacji politycznych. Wynika to z faktu, iż bezpośrednim podmiotem każdego działania politycznego jest zawsze człowiek, a nie instytucja czy organizacja. W tym kontekście można określić funkcje elit politycznych, odnosząc się do funkcji polityki, państwa, władzy czy partii politycznych.

Wśród przedstawicieli funkcjonalizmu spotyka się różne kryteria wyodrębniania i określania funkcji polityki, a co za tym idzie funkcji systemu poli-

tycznego.⁵⁶ Przyjmując, iż główną rolą elit politycznych jest przypisana przywództwu funkcja realizacji celów, trzeba mieć na uwadze fakt, iż elity równocześnie w zasadniczy sposób przyczyniają się do realizacji pozostałych wymogów funkcjonalnych systemu społecznego. Jest to związane z procesem określania celów politycznych danych grup społecznych oraz wypracowywania mechanizmów ich realizacji, w które wkomponowane są także oddziaływania ze sfery aksjologicznej, adaptacyjnej, dystrybucyjnej i integracyjnej. W konsekwencji, zakresy oddziaływań związanych z realizacją poszczególnych funkcji w znacznym stopniu się pokrywają i uzupełniają. W tej perspektywie np. realizowana przez elity funkcja zarządzania wyraża się zarówno w procesie koordynowania przedsięwzięć politycznych, organizowania działań, ich planowania oraz kontroli stopnia ich realizacji. Wypracowywanie długofalowych założeń dotyczących strategii politycznej obejmuje zarówno określanie zadań, celów politycznych, zestawień korzyści i kosztów społecznych, a także główne instrumenty i mechanizmy ich realizacji. Związane jest to z inicjowaniem zmian i inspirowaniem działań grupowych, stymulowaniem aktywizacji zasobów ludzkich,

⁵⁵ J. S z t u m s k i: *Elity - ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice 1997, s. 48.

⁵⁶ S. W r ó b e l: *Funkcjonalistyczne koncepcje władzy*. W: *Władza polityczna. Koncepcje i ujęcia zjawiska*. Katowice 1997, s. 58-62.

a także motywowaniem grup społecznych do realizacji przedsięwzięć politycznych.

Kontrolna funkcja elit wyraża się m.in. w kompetencjach parlamentu względem egzekutywy rządowej. Jakkolwiek by nie ujmować elitę rządzącą, trzeba uwzględnić fakt, iż to grono elit politycznych jest zasadniczym rezerwuarem kadr przywódczych oraz ośrodkiem rekrutacji i selekcji jej członków. Elity polityczne, mając decydujący wpływ na ordynację wyborczą, kształtując jej formę oraz treść, określając zasady i kryteria selekcji kandydatów, a także termin i sposób organizowania wyborów, w zasadniczym stopniu kontrolują zarówno dobór ekip rządzących, jak i ich działanie.

Funkcja koordynacyjna odnosi się do harmonizowania działań różnych form i szczebli reprezentacji określonych grup społecznych. Pozwala to na kierowanie w bezpośredni i pośredni sposób całokształtem praktyki politycznej, realizowanej w interesie poszczególnych grup społecznych. Koordynacja działań politycznych związana jest z wypracowywaniem mechanizmów komunikacji zarówno wewnątrz elit politycznych, pomiędzy poszczególnymi elitami, a także pomiędzy elitami a resztą społeczeństwa. Konstruowanie odpowiednich kanałów transmisji informacji i kontrola ich przepływu są niezbędnym elementem organizowania i koordynowania przedsięwzięć politycznych, ukierunkowanych na realizację ważnych ze społecznego punktu widzenia celów politycznych. Jest to

wynikiem wymogów gry politycznej, potrzeby informowania społeczeństwa o przesłankach podejmowanych działań politycznych oraz racjonalizowania poczynań zachodzących na arenie politycznej. Formy przepływu informacji między poszczególnymi podmiotami polityki mają zasadniczy wpływ na określanie i realizację celów, które dokonywane są w oparciu o wymagające społecznej konsultacji oceny stopnia zaspokojenia potrzeb i interesów społecznych, a następnie ich agregację i konwersję w konkretnych propozycjach politycznych.

Realizacja celów zbiorowych jest nierozłącznie związana z funkcją aksjologiczno-integracyjną, w ramach której realizowane są oddziaływania ideowo-twórcze, edukacyjne i socjalizacyjne. Funkcja socjalizacji politycznej wyraża się w formach oddziaływania na świadomość polityczną społeczeństwa czy to w formie zinstytucjonalizowanej, np. poprzez edukację polityczną, propagandę, agitację, czy w formach niezinstytucjonalizowanych, np. poprzez przemówienia polityków, apele, dysputy polityczne w mediach itp. Edukacja polityczna społeczeństwa jest bowiem konsekwencją celowych działań oświatowo-wychowawczych, realizowanych przez elity polityczne, ukierunkowanych na szerzenie i utrwalanie wiedzy o polityce, systemie politycznym oraz uwarunkowaniach podejmowanych i prowadzonych działań politycznych. Celem tych przedsięwzięć jest kreowanie pozytywnych nastawień emocjonalnych oraz wzorów postaw i zachowań

funkcjonalnych względem podmiotu władzy. Proces edukacji politycznej, będący częścią oddziaływań socjalizujących, oparty jest, z reguły, o zespół idei i wartości tworzących *virtus integrativa* wspólnoty politycznej. W tym kontekście elity polityczne walnie przyczyniają się do zawiązywania więzi interpersonalnych i międzygrupowych, spajając i jednocząc zbiorowości w aksjologicznie zintegrowane grupy społeczne, kierujące się wspólnymi potrzebami, interesami i odpowiadającymi im celami politycznymi. W konsekwencji działania te składają się także na realizację funkcji identyfikacji politycznej, wypracowując poczucie tożsamości i roli społecznej, którą interioryzują jednostki i grupy społeczne.

W ramach funkcji aksjologicznej elity polityczne realizują także funkcje ideowotwórcze, na które składają się m.in. oddziaływania profetyczne, wizjonerskie, programowe, koncepcyjne, wzorcotwórcze i symboliczne. Oddziaływania te kształtują nowe idee, wizje ładu i porządku społecznego, wartości i cele polityczne oraz strategie i programy rozwoju. W tej perspektywie elity polityczne są, obok elit religijnych i ekonomicznych, jednym z głównych czynników kształtujących społeczny system aksjologiczny, kul-

ture społeczną oraz charakter i kierunki rozwoju systemu społecznego.

Proces kształtowania świadomości politycznej społeczeństwa i mechanizmy kreowania wartości z zakresu aksjologii politycznej składają się na zjawiska kształtowania wzorców kultury politycznej. Mechanizmy i kanały wykorzystywane w procesie kształtowania świadomości politycznej, socjalizacji i edukacji społecznej przyjmują często postać instytucji, które obok idei i wartości politycznych tworzą trzon kultury politycznej. Wypracowując nowe idee, wartości, normy, instytucje, reguły współegzystencji i relacje pomiędzy podmiotami społecznymi, elity wzbogacają kulturę polityczną, nadając jej określone cechy tożsamości, charakter i poziom. Formy, efektywność, a także funkcjonalność tych instytucji mogą służyć za kryterium wyodrębniania, klasyfikacji oraz wartościowania kultury politycznej danych systemów społecznych.⁵⁷

Wypracowywanie i umacnianie ideowej tożsamości społeczeństwa sprzyja realizacji regulacyjnej oraz stabilizacyjnej funkcji elit politycznych. Elity, wywierając wpływ na tempo, kierunki, zakres i głębokość zmian społecznych, modułują relacje pomiędzy poszczególnymi podmiotami społecznymi, kształtując zarazem charakter panujących mię-

⁵⁷ Przykładowo stopień inkluzywności elit jest czynnikiem decydującym o elitarnym czy egalitarnym charakterze kultury politycznej. Zob. R. L a n e: *Political Culture: Residual Category of General Theory*. „Contemporary Political Studies” 1992, nr 3, s. 368-382.

dzy nimi stosunków. Wyraża się to między innymi w mediacyjnej funkcji elit politycznych, które tworząc platformę ścierania się interesów grupowych, występują w roli głównych aktorów odpowiedzialnych za wypracowywanie mechanizmów interakcji stron konfliktu, projekty jego rozwiązania oraz strategie negocjacji i zakres ustępstw w procesie uzgadniania kompromisu. Elity polityczne w arbitralny sposób decydują zarówno o składzie osobowym, odpowiedzialnym za rozwiązywanie poszczególnych konfliktów, jak i o wykorzystaniu odpowiednich w tym celu środków. W tej perspektywie elity polityczne jako element systemu regulujący sferę sprzeczności interesów i konfliktów społecznych zapobiegają destabilizacji, dezintegracji wspólnoty politycznej i konstytuują w dużej mierze zarówno ramy tej wspólnoty, jak i jej wewnętrzną spójność oraz homeostazę.⁵⁸ To stabilizacyjne oddziaływanie elit ma zasadnicze znaczenie, a nawet jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju systemu społecznego.

Regulacyjna funkcja elit politycznych wyraża się między innymi w jej kompetencjach decyzyjnych i dystrybucyjnych. Decydowanie polityczne jest jedną z najistotniejszych funkcji realizowanych w systemie społecznym przez elity polityczne. Wynika to z istoty polityki, która obejmuje płaszczyzny sprzecznych, często antagonistycznych dążeń oraz stref wpływów, dążąc do wypracowywania optymalnych w danych uwarunkowaniach systemowych mechanizmów urzeczywistniania interesów grupowych.

Wszelkie działania zmierzające do tego celu są konsekwencją procesu podejmowania decyzji politycznej, rozumianej jako akt nielosowego wyboru jednego z wariantów działania politycznego. Wybór ten, jako świadomy i ukierunkowany celowo, dokonywany jest zawsze przez konkretne osoby z grona elit politycznych, które są głównymi animatorami, kreatorami i jednocześnie reżyserami procesów decyzyjnych.⁵⁹ Ranga roli decydenta wynika z konsekwencji pod-

⁵⁸ Por. P. Sienkiewicz: *Sytuacje konfliktowe - modelowanie systemowe*. W: *Z zagadnień socjologii polityki*. T. 1. Lublin 1996, s. 217-222. Szerzej na temat roli elit w regulacji konfliktów zob. J. Nocoń: *Elity polityczne w sferze regulacji napięć i konfliktów społecznych...*, s. 296-302.

⁵⁹ Według Z.J. Pietrasia na władzę polityczną składają się decyzje dotyczące:

- treści interesów poszczególnych grup społecznych w danych warunkach (konkretyzacja interesów),
- kompetencji różnych podmiotów w zakresie realizacji skonkretyzowanych interesów,
- celów, których zasadne jest sankcjonowanie środkami przymusu oraz ich dyslokacji,
- składu personalnego grup podejmujących i egzekwujących decyzje w powyższych sferach.

Por. Z.J. Pietras: *Decydowanie polityczne*. Lublin 1999, s. 132.

jętych decyzji, które przejawiają się w kształtowaniu zasad funkcjonowania systemu politycznego, ideologicznych i doktrynalnych założeń realizowanej polityki, wpływie na formę ustroju politycznego oraz określaniu celów, wartości i dążeń społecznych. Dążenia i wartości społeczne określane są w postaci norm prawnych, których stanowienie należy właśnie do grona elit politycznych, tworzących uchwałodawcze organy państwa. Do elit politycznych należy także wypracowywanie form instytucjonalnych, zapewniających przestrzeganie stanowionych norm prawnych, a także poszanowanie norm etycznych. Na tym tle elity polityczne powołują do życia instytucje użyteczności publicznej oraz określają ich kompetencje, struktury i funkcje.

Odrębną, fundamentalną dla istnienia systemu funkcję realizują elity polityczne w sferze dystrybucji dóbr i wartości społecznych. Usytuowanie w funkcjonalnej strukturze systemu politycznego predestynuje elity do głównego czynnika decydującego o sposobach, zasadach i sferach alokacji materialnych i niematerialnych dóbr społecznych. Wyznaczone przez społecznie akceptowany system wartości priorytety określane są przez elity polityczne i determinują one sfery szczególnego uprzywi-

lejewania w dostępie do środków umożliwiających zaspokajanie potrzeb i realizację interesów grupowych. Dzięki tym kompetencjom elity polityczne występują w roli głównego stimulatora trendów rozwojowych poszczególnych dziedzin gospodarki, animatorów życia kulturalnego, strażnika praw socjalnych, swobód obywatelskich czy wartości narodowych, moralnych, tradycji itp. Przez realizację tej funkcji elity determinują specyfikę systemu ekonomicznego, rodzaj stosunków gospodarczych, typ własności środków produkcji oraz charakter gospodarowania zasobami państwowymi.

Wyszczególnione tu funkcje i zadania elit politycznych, realizowane w systemie społecznym, mogą być operacjonalizowane na konkretne, szczegółowe oddziaływania dostosowane do specyfiki uwarunkowań danego systemu społecznego oraz przyjętej i prowadzonej polityki społecznej, zagranicznej czy wewnętrznej. W ramach polityki wewnętrznej można mówić o funkcjach gospodarczych, ekonomicznych, finansowych czy socjalnych. Ten polifunkcyjny charakter całości oddziaływań elit politycznych składa się na ich strategiczne usytuowanie w strukturze systemu społecznego, wyznaczając im jedną z zasadniczych ról decydujących o istnieniu systemu, jego charakterze, strukturze i jakości.

Jarosław Nocoń

Role of elites in the structure of a political system - a model of a functional theory

The article tries to characterize political elites perceived as an integral element of the political system structure basing on main assumptions of the structural and functional research paradigm. According to these assumptions, the political elites are complementary and mutually coherent components of the political system. The analysis of genetic and functional relations and interdependences of wielding power processes locates the class of elites in a strategic position in the structure of political community. Comparative confrontations of functional theories of elites make it also possible to separate basic functions of the elites realized within the political system.